

Liviu MĂRUIA, Dorel MICLE, Andrei STAVILĂ, Cristian FLOCA, Unip-Dealul Cetățuica: Rezultatele cercetărilor arheologice desfășurate între anii 2009-2015, Cu contribuții de: Iosif Vasile Ferencz, Petru Urdea, Bogdan Craiovan, Alexandru Hegyi, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2019, 314 p., ISBN 978-606-020-113-7.

În ce privește cercetarea celei de-a doua epoci a fierului, în speță a vestigiilor lăsate de civilizația dacică, teritoriul Banatului¹ românesc prezintă o situație oarecum paradoxală. Cu toate că a beneficiat de-a lungul vremii de aportul unor arheologi și muzeografi de renume, deși s-au efectuat investigații arheologice de amploare în mai multe stațiuni arheologice – îndeosebi pe Clisura Dunării – rezultatele nu s-au concretizat până la momentul de față sub forma unor monografii sau studii de sinteză cuprinzătoare. Mai mult, regiunea de câmpie din județul Timiș apărea, până nu demult, ca o inexplicabilă pată albă, aproape complet lipsită de așezări dacice din perioada veacurilor 2 î.Hr. – 1 d.Hr. În acest context, publicarea monografică a săpăturilor de la Unip – *Dealul Cetățuica*, stațiune deja cunoscută în literatura de specialitate pentru descoperirile spectaculoase din această perioadă, nu poate să nu stârnească interes între cei preocupați de arheologia acestui colț de țară.

Volumul debutează cu un cuvânt înainte semnat de Horea Pop. Se prezintă succint conținutul, insistându-se îndeosebi asupra importante contribuții pe care o aduce pentru arheologia bănățeană. Prefața este urmată de câteva gânduri de recunoștință îndreptate către Universitatea de Vest din Timișoara, asociația Arheovest, dar mai ales către Ana Măruia, mama regretatului Liviu Măruia, care a oferit sprijinul financiar necesar apariției acestui cărți. Urmează o scurtă prezentare despre redescoperirea stațiunii de la *Cetățuica*, extrasă din jurnalele de perieghază lăsate de același Liviu Măruia și o introducere semnată de către Dorel Micle, unde sunt discutate motivele publicării lucrării, văzută ca o primă și necesară etapă în cercetarea și valorificarea științifică stațiunii. În cuvintele sale, „ne-am dorit să nu lăsăm anii să treacă iar informația să se piardă prin depozite și jurnale de săpătură” (p. 17).

Primul capitol este dedicat cadrului geografic (p. 19-27) și a fost redactat de către Petru Urdea. Sunt discutate aspecte ce țin de localizarea stațiunii, geologia și geomorfologia locală, clima și paleoclima, hidrografia, flora și fauna, solurile. Surprinde plăcut varietatea datelor utilizate, de la hărți istorice austriece la ridicări topografice și profile obținute ca urmare a unor tomografii electrice. Bine scris și argumentat pe o solidă bază interdisciplinară, acest capitol reprezintă, în opinia noastră, un exemplu de urmat în ce privește studiile de arheologie a peisajului.

Următorul capitol (p. 29-30), dedicat istoricului cercetărilor, a fost redactat de către Cristian Floca. Puținele informații bibliografice sunt analizate și discutate atent, fiind enumerate aici și cele câteva studii dedicate unor descoperiri de pe *Cetățuica*.

Scris de către Alexandru Hegyi, capitolul al treilea (p. 31-36) vizează problema investigațiilor geofizice. Au fost utilizate două tipuri de analize: scanarea mangetometrică, respectiv tomografia rezistivității electrice. Datele obținute din săpătură au fost confruntate cu rezultatele cercetărilor arheologice.

Capitolul IV scris de C. Floca și Andrei Stăvilă este dedicat rezultatelor cercetărilor arheologice (p. 37-70). Se începe cu o scurtă descriere a metodelor utilizate, apoi se trece la descrierea situațiilor și structurilor descoperite. Se remarcă tehnica de săpătură îngrijită, dar mai ales modul atent de înregistrare a datelor, ceea ce a permis uneori efectuarea unor observații valoroase privind caracteristicile unor complexe. Așa cum ne-au informat autorii, există unele mici diferențe între informațiile publicate în studiile și rapoartele anterioare și cele prezentate aici. Din păcate, în ce privește problema eventualului sistem defensiv, constatăm că s-a rămas la același nivel de cunoaștere. Astfel, datarea structurii de lemn și de lut surprinsă pe marginea platoului rămâne în continuare incertă.

Redactat de către A. Stăvilă, Capitolul V (p. 71-114) vizează descoperirile arheologice din prima epocă a fierului. Debutează cu un istoric al cercetării, unde este prezentat stadiul cunoștințelor privind sfârșitul primei epoci a fierului în spațiul bănățean, ca mai apoi să fie discutate complexe descoperite pe *Cetățuica* care se atribuie acestui orizont cronologic. Analiza propusă este în general atentă; totuși, unele din interpretările oferite ridică anumite semne de întrebare. Ne vom opri asupra unui singur exemplu, situația lui CX 19, considerat ca fiind inițial o locuință adâncită (bordei), transformat în groapă menajeră, apoi reamenajat din nou ca locuință, aceasta din urmă cu încă două refaceri. Fără a intra în prea multe detalii, ne mărginim să spunem că din punctul nostru de vedere, această situație destul de curioasă nu își găsește o argumentare arheologică convingătoare, simpla prezență a lentilelor de lut în umplutură gropii lui CX 19 putând fi explicată și în alte moduri. Materialul arheologic este discutat cu rigurozitate. O atenție deosebită se acordă ceramicii, tipologizată și cu ajutorul bazelor de date. Mai mult, pentru o serie de fragmente de vase descoperite pe fundul CX 19 s-a încercat o datare prin metoda termoluminescenței. Pe baza analogiilor, autorul datează locuirea de la sfârșitul primei epoci a fierului de la Unip în etapa ulterioară culturii Basarabi, mai precis între veacurile 7-6 î.Hr. Bibliografia utilizată în acest capitol este vastă, autorul fiind bine

¹ Pentru a evita eventualele confuzii, menționăm că prin Banat noi înțelegem teritoriul delimitat la est de Munții Poiana

Ruscă și Carpații Meridionali, la sud de Dunăre, la vest de Tisa și la nord de râul Mureș.

familiarizat atât cu literatura științifică din România cât și cu cea din statele învecinate. Totuși, persistă în opinia noastră anumite întrebări privind oportunitatea utilizării termenului de „sciți” pentru a desemna, global, purtătorii culturii Szentcs-Vekerzug. Chiar dacă influența mediului cultural nord-pontic și chiar prezența efectivă a unor elemente cu origini stepice în zonă este indubitabilă, nici puținele izvoare scrise, nici descoperirile arheologice nu permit echivalarea abruptă a acestor populații cu cele din regiunile de miazăzi ale Ucrainei². În orice caz, dincolo de discuțiile de detaliu, apreciem acest capitol ca fiind unul reușit, ce aduce în discuție informații foarte valoroase asupra unui orizont cronologic până acum puțin cunoscut la nivelul Banatului românesc.

Capitolul VI (p. 115-158) a fost redactat de către Iosif Vasile Ferencz, fiind dedicat descoperirilor din cea de-a doua epocă a fierului. Problema gropilor rituale dacice de la Unip – *Dealul Cetățuica* este analizată cu multă atenție, pe baza literaturii de specialitate dedicată acestui tip de monumente. Autorul este în general foarte prudent în interpretări și evită să se hazardeze în aprecieri lipsite de acoperire. O problemă delicată o reprezintă funcționalitatea platoului popinei *Cetățuica* în secolul I î.Hr.: așezare cu gropi rituale intercalate sau câmp de gropi? În ciuda absenței de până acum a oricăror urme de habitat (locuințe sau bordeie) prezența unor gropi de perioadă dacică cu inventar (în aparență) menajer ar părea să dea credibilitate primei ipoteze; dar așa cum bine apreciază autorul, răspunsurile vor veni „numai în momentul în care va fi cercetată întreaga suprafață a sitului sau o mare parte a sa” (p. 115). În ce privește materialul arheologic, ceramica este analizată și tipologizată cu ajutorul bazelor de date, după aceeași metodă prezentată în capitolul anterior. O discuție interesantă o comportă piesele de import, mai precis cele trei piese de bronz cu origini în lumea romană³. Tot în categoria importurilor romane sunt încadrate și piesa de fier interpretată drept furculiță, cele câteva fragmente de oglindă din bronz, fragmentul de ferecătură de bronz și sfredelul din fier, după părerea noastră fără o argumentație convingătoare⁴. În ce privește cronologia, cele mai importante descoperiri aparțin secolului I î.Hr., cu posibilitatea unor prezențe sporadice și pe parcursul secolului I d.Hr. În ciuda unor diferențe de opinie pe care le-am punctat în parte, considerăm că acest capitol este unul reușit, ce aduce în discuție informații valoroase pentru

înțelegerea civilizației dacice din Banatul de câmpie.

Capitolul VII (p. 159-169) este dedicat vestigiilor din perioada migrațiilor, fiind redactat de către D. Micle și Bogdan Craiovan. Debutează cu menționarea unor aspecte de ordin istoric și istoriografic legate de pătrunderea slavilor pe teritoriul actual al României, după care trece la analiza descoperirilor atribuite acestui orizont. Pe baza analogiilor și a unei probe ceramice datate absolut cu ajutorul metodei termoluminescenței, locuirea slavă este încadrată în cea de-a doua jumătate a secolului 7 d.Hr. Argumentat pe o bibliografie cuprinzătoare, capitolul aduce în discuție contribuții de mare importanță pentru studierea unei perioade aproape complet necunoscute în Banatul de Câmpie.

Capitolul VIII (p. 171-172) scris de B. Craiovan discută succint puținele vestigii medievale. Este urmat de concluzii (p. 173-180) care reiterează în mare parte observațiile de la finalul fiecărui capitol, un util rezumat în limba engleză tradus de către Andreea Șerban (p. 181-188), bibliografia (p. 189-202) și planșele (p. 203-314).

Per ansamblu, apreciem că lucrarea este bine structurată. Totuși, credem că ar fi fost mai util ca descrierile individuale ale complexelor să se regăsească în capitolele care tratează orizonturile cronologice și culturale cărora le sunt atribuite și nu într-un capitol separat. Astfel, discursul ar fi fost mult mai ușor de urmărit de către cei interesați. De asemenea, ar fi fost necesară prezentarea detaliată a materialelor pe complexe, așa cum se procedează de obicei în acest gen de lucrări. Utilizarea bazelor de date pentru analiza ceramicii reprezintă un lucru binevenit; totuși, ar fi fost necesar, credem noi, și un catalog de format clasic, care să conțină descrieri măcar pentru vasele întregi și întregite.

Limbajul utilizat diferă de la un autor la altul; per ansamblu este ușor de urmărit în ciuda caracterului uneori foarte tehnic. Trebuie ținut cont că lucrarea se adresează în principal mediului de specialitate și mai puțin publicului larg. Inevitabil, ca în orice volum de mari dimensiuni, s-au mai strecurat și unele erori. De pildă, numele stațiunii de la Bănești – *Dealul Domnii* (jud. Prahova) apare în mai multe locuri ca Bălănești – *Dealul Domnii*, inclusiv în bibliografie (p. 123, 124, 299), și altele de genul.

Calitatea ilustrației o apreciem ca fiind excelentă. Avem în vedere aici nu doar desenele de artefact realizate de către Florentina Măruciș și Alina Gheorghie, cât și

² A se vedea în acest context și discuțiile recente din KOZUBOVÁ 2019.

³ Autorul este contrariat (vezi și FERENCZ *et al.* 2019: 53-54, nota 10) că în studiul publicat alături de O. Rogozea privitor la una dintre piese am preferat să fim prudenți și să luăm în calcul și alte posibile funcționalități înafara celei de „toartă de ligean tip Eggers 91 sau 91”. Am procedat astfel din următorul motiv: piesa a fost descoperită accidental, la mică adâncime, cu ocazia montării unui panou de informare, deci lipsită de un context care să-i certifice apartenența la orizontul cronologic dacic de secol I î.Hr. ceea ce obligă la o anumită prudență într-o stațiune unde, sporadic

e drept, au apărut și descoperiri mai târzii; apoi am considerat că nu este cazul să trecem peste analogiile de perioadă romană precum cea de la Drobeta despre care am făcut vorbire în studiul nostru (vezi ROGOZEA, BERZOVAN 2016: 262) și altele semnalate ulterior de către colegii specializați în arheologie romană (informație amabilă de la dr. S. Honcu, dr. M. Mocanu), cărora li se atribuie o funcționalitate mult diferită (catrame, piese de harnașament). Rămâne, desigur, la latitudinea fiecărui cititor să decidă dacă am procedat corect sau nu.

⁴ Vezi și FERENCZ *et al.* 2019.

ilustrația grafică a complexelor arheologice, realizată de Fl. Mărcuți, Alina Floca și C. Floca. Numeroase, clare, plăcute din punct de vedere estetic, planșele reprezintă fără doar și poate unul din atuurile lucrării.

Dorim să mai subliniem un alt aspect pozitiv, anume caracterul profund interdisciplinar al întregului demers. Aceasta aplecare spre interdisciplinaritate este, în ultima instanță, una dintre mărcile specifice tinerei generații de arheologi timișoreni formate în jurul lui D. Micle și a regretatului L. Măruia. Un alt lucru pozitiv este că imediat după tipărire, volumul a fost încărcat pe mai multe site-uri de internet (incluzând aici portalul www.academia.edu), devenind astfel disponibil pentru toți cititorii interesați.

În ciuda unor mici scăderi și a unor diferențe de opinie – poate inevitabile – pe care le-am punctat pe alocuri în cuprinsul acestei recenzii, apreciem că per ansamblu ne aflăm în fața unei lucrări reușite. Care, fără îndoială, va fi reținută de istoriografie ca una de referință pentru arheologia Banatului.

*

Fie-mi fie permis să închei această recenzie într-o notă personală, renunțând la pluralul academic și la tonul specific prezentărilor științifice. Au trecut șapte ani de când Liviu a trecut la cele veșnice, iar în urma sa am rămas noi, elevii și colaboratorii săi. În acest răstimp, viața ne-a risipit în diferite direcții, unii dintre noi ajungând prin alte colțuri de țară. Mă bucură faptul că, colegii de la Timișoara,

oameni alături de care am împărtășit nu puține momente plăcute, au rămas în continuare pe meterezele șantierului de la *Cetățuica*, au dus lupta mai departe și au reușit să finalizeze această monografie. Sunt convins, că, de-acolo de unde este acum, Liviu este mândru de munca lor!

ALEXANDRU BERZOVAN

BIBLIOGRAFIE

- KOZUBOVÁ 2019 Kozubová, A., „Something Happened in the East but more in the West and South”. Einige Kritische Bemerkungen zu Östlichen Einflüssen in der Vekerzug-Kultur, in: *Musaica Archaeologica*, 1, 55-185.
- FERENCZ et al. 2019 Ferencz, I. V., Micle, D., Stăvilă, A., Importuri în mediul cultural dacic de la Unip, jud. Timiș, in: *Sargeția*, S.N., X, 51-62.
- ROGOZEA, BERZOVAN 2016 Rogoza, O., Berzovan, A., Considerații privind două piese de bronz din stațiunea dacică de la Unip - Dealul Cetățuica (com. Sacoșu Turcesc, jud. Timiș), in: Micle, D., Stăvilă, A., Oprean, C., Forțiu, S. (eds.), *Arheovest IV. In Honorem Adrian Bejan*, 259-264.